

## 6.1 / 5.6 ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

### 6.1 / 5.6 ИЛМҲОИ ТАҶРИХ

### 6.1 / 5.6. HISTORICAL SCIENCES

#### 6.1.1 / 5.6.1 ОТЕЧЕСТВЕННАЯ ИСТОРИЯ

#### 6.1.1 / 5.6.1 ТАҶРИХИ ВАТАНӢ

#### 6.1.1 / 5.6.1 HOME HISTORY

УДК 94 (575.3)

DOI 10.24412/3005-849X-2026-3-5-12

**ШОҲИБОФИИ СУҒДИЁН  
МУТОБИҚИ МАЪЛУМОТИ  
ҲУЧЧАТҲОИ БОЙГОНИИ  
ДЕВАШТИЧ**

*Аюбов Абдусалом Рауфович, д.и.т., профессораи кафедраи таърихи умумии МДТ “ДДХ ба номи академик Б.Гафуров”; Ҷӯраева Маҳбуба Амоновна, муаллимаи кафедраи таърихи умумии МДТ “ДДХ ба номи академик Б.Гафуров” (Хучанд, Тоҷикистон)*

**ШЕЛКОТКАЧЕСТВО  
СОГДИЙЦЕВ ПО  
СВЕДЕНИЯМ ДОКУМЕНТОВ  
ИЗ АРХИВА ДЕВАШТИЧА**

*Аюбов Абдусалом Рауфович, д-р истор. наук, профессор каф. всеобщей истории ГОУ “ХГУ им. акад. Б. Гафурова”; Джӯраева Маҳбуба Амоновна, преподаватель каф. всеобщей истории ГОУ “ХГУ им. акад. Б.Гафурова” (Худжанд, Таджикистан)*

**SILK WEAVING AMONG  
THE SOGHDIANS  
ACCORDING TO THE  
DEVASHTICH ARCHIVE**

*Ayubov Abdusalom Raufovich, doctor in History, professor of the department of world history under the SEI “KhSU named after academician B. Gafurov”; Juraeva Mahbuba Amonovna, teacher of the department of world history under the SEI “KhSU named after academician B. Gafurov” (Khujand, Tajikistan) e-mail: abdulalom-1@mail.ru*

*Шоҳроҳи абрешии яке аз омилҳои муҳими рушди тиҷорат ва фарҳанг ба ҳисоб меравад. Вай дар ибтидо бо мубодилаи одии тиҷорат ва интиқоли маҳсулоти ғуногун ҳамчун тухфаҳои сафирон ё ашёи бозорӣ маҳдуд буд. Ба шарофати рушди Шоҳроҳи абрешии интиқоли дастовардҳои технологияи як давлат ба марзи давлати дигар хеле осон шуд. Аз ҷумла, кирмакпарварӣ ва шоҳибофӣ, ки муддати тулонӣ дар инҳисори Чин буд, дар асрҳои V—VI ба Осиёи Миёна, Эрон ва Византия паҳн гардид. Тахти таъсири Чин, кирмакпарварӣ дар Осиёи Миёна ривож ёфт. Истеҳсоли он дар Осиёи Миёна бори аввал дар асри VIII аз ҷониби ҳунармандони чинӣ дар Самарқанд ба роҳ монда шудааст. Оид ба ин масъала дар Суғди давраи барвақти асримиёнагӣ ҳуҷҷатҳои бойгонии Деваштич, ки дар қалъаи кӯҳии Муз ёфт шудаанд, маълумот медиҳанд. Ворид шудани кирмакпарварӣ ва шоҳибофӣ ба минтақа на танҳо ба зиёд шудани шумора ва рушди ҳунармандӣ, балки дар як вақт ба болоравии тиҷорати дохилию хориҷӣ мусоидат намуд.*

**Калидвожаҳо:** *Суғд; қалъаи кӯҳии Муз; бойгонии Деваштич; ҳунармандони чинӣ; абрешии; абрешипресӣ; шоҳибофӣ; Шоҳроҳи абрешии*

*Великий шелковый путь был одним важных факторов развития торговли и культуры. Вначале происходил простой торговый обмен и доставка различных изделий в качестве посольских даров или предметов рынка. Благодаря Великому шелковому пути упростилась ретрансляция технологических достижений одного государства на территорию другого государства. Так, шелководство и шелкоткачество, которые долгое время были*

монополией Китая, в V-VI вв. продвинулись в Среднюю Азию, Иран и Византию. Под влиянием Китая в Средней Азии стало развиваться шелководство. Его существование в Средней Азии впервые было налажено в VIII в. в Самарканде китайскими ремесленниками. Об этом свидетельствуют документы из архива Деваштича, обнаруженного в горной крепости Муг. Появление шелководства и шелкоткачества в регионе способствовало не только развитию ремесла, но и расцвету внутренней и внешней торговли.

**Ключевые слова:** Согд; крепость на горе Муг; архив Деваштича; китайские ремесленники; шелк; шелкопрядение; шелкоткачество; Великий шелковый путь

The Great Silk Road was a key factor in the development of trade and culture. Initially, this involved simple trade exchanges and the transport of various goods—whether as diplomatic gifts or for the marketplace. The Great Silk Road facilitated the transfer of technological advancements from one state to another. For instance, sericulture and silk weaving—long a Chinese monopoly—spread to Central Asia, Iran, and Byzantium during the 5th and 6th centuries. Under Chinese influence, sericulture began to develop in Central Asia. Its production in Central Asia was first established in the 8th century in Samarkand by Chinese artisans. This is evidenced by documents from the archive of Devashtich, discovered in the mountain fortress of Mugh. The introduction of sericulture and silk weaving to the region fostered not only the development of the craft but also the flourishing of both domestic and foreign trade.

**Key-words:** Sughd; fortress on Mount Mug; Devashtich archive; Chinese crafts; silk; silk spinning; silk weaving; the Great Silk Road

#### **Саҳми муаллифон:**

Аюбов А.Р. – муаллифи ғояи мақола, муҳиммияти мавзӯ, мақсад ва методҳои тадқиқот.

Ҷӯраева М.А. – ҷамъоварӣ ва таҳлили адабиёт, ҷакидаҳои мақола.

**Мукаддима.** Ҳунармандӣ яке аз соҳаҳои асосии хоҷагидорӣ буда, дар рушди иқтисодӣ ва тичорати халқҳои мухталиф аз замони қадим нақши назаррас дошт. Яке аз соҳаҳои куҳантарини ҳунармандӣ бофандагӣ мебошад. Ин намуди ҳунар аз ҷумла, шоҳибобӣ дар Суғди асримиёнагӣ ривоч ёфта буд. Ҳуҷҷатҳои суғдӣ қалбаи кӯҳии Муғ ва бозёфтҳои бостоншиносӣ нишон медиҳанд, ки шоҳибобӣ дар ибтидои асрҳои миёна дар Осиёи Миёна пурра азхуд шуда буд.

**Тавсифи мухтасар.** Дар Суғд ҳунари бофандагӣ хеле ривоч ёфта буд. Ба ин бозёфтҳои археологӣ ва ахбори маъхазҳои хаттӣ далел аст. Дар Қалбаи Муғ намунаи зиёди матоъ ёфт шуд. Гарчанде ин матоъҳо хеле хароб гашта, танҳо пораҳои онҳо боқӣ мондаанд, барои муайян кардани таркиби онҳо маводи кофӣ дар даст аст. Мувофиқи маълумоти дастрас, аз 135 намуд матои дар Қалбаи Муғ ёфтшуда 90-тоаш пахтагин, 44-тоаш абрешимӣ ва 1-тоаш пашмин аст. Ин далели он аст, ки дар баробари тайёр намудани матоъ аз пашм, шоҳибобӣ низ ривоч ёфта буд. Маҳсули шоҳибобӣ на танҳо талаботи дохилро таъмин мекард, балки дар як вақт ба бозори беруна бароварда мешуд. Суғдиён, ки ҳадашон шоҳибобӣ мекарданду бо абрешимфурӯшон бевосита алоқа доштанд, барои ривочу равнақи савдои Осиёи Миёнаву Византия беш аз ҳама манфиатдор буданд.

**Мақсади тадқиқот** нишон додани рушди ҳунари шоҳибобӣ дар Суғди асримиёнагӣ аст, ки оиди он дар бойгонии Деваштӣ ахбор мавҷуд аст. Барои ноил шудан ба мақсад маълумот дар бораи бозмондаҳои матои абрешимӣ аз қалбаи Муғ ба риштаи таҳлил кашида мешавад.

**Методи тадқиқот.** Дар мақола усули объективияти илмӣ ҳамчун яке аз дастурҳои асосии илмҳои муосирӣ таърихӣ ва таърихнигорӣ мавриди истифода қарор гирифтааст. Ба сифати заминаи методологии таҳқиқот маҷмуи усулҳои истифода шудаанд, ки дар байни

онҳо усулҳои таърихӣ, аз ҷумла таърихияти илмӣ, муқоисавӣ - таърихӣ мавқеи асосиро ишғол менамоянд. Дар асоси усули муқоисавӣ - таърихӣ таҳқиқи осори муҳаққиқони давраҳои гуногун дар қиёс бо сарчашмаҳои таърихӣ, хусусиятҳо ва усулҳои таҳқиқ, сабки баён ва ғайраҳо анҷом дода шудааст.

**Таҳлил ва тавсифи адабиёти илмӣ.** Манбаи асосии мақола ҳуҷҷатҳои суғдии Қалъаи Муғ мебошанд, ки баҳори соли 1932 ба даст омада буданд. Аввалин муҳаққиқи ин ҳуҷҷатҳо профессор А.А.Фрейман мебошад, ки моҳи ноябри соли 1933 бо роҳбарии ӯ экспедитсияи Академияи илмҳои ИЧШС ба ҳафриёти Қалъаи Муғ машғул шудааст. Дар натиҷа 75 адад ҳуҷҷати бо забони суғдӣ навишташуда, як ҳуҷҷат ба забони арабӣ, як ҳуҷҷат ба забони туркӣ, қариб 400 адад ашёи фарҳангии моддӣ ва якчанд тангаҳо ба даст омаданд. Дар бораи таърихи шоҳибобии Суғди асримиёнагӣ А.М. Беленитский, И.Б. Бентович, М.П. Винокурова тадқиқоти махсус бурдаанд. Маълумоти ҷудогонаро дар осори В.А. Лившиц, О.Г. Болшаков, Ю.Якубов низ дидан мукин аст.

**Маҳдудиятҳои тадқиқот.** Доираи мавзӯ, ки як соҳаи алоҳидаи хоҷагидорӣ суғдиёро дар давраи барвакти асримиёнагӣ дарбар мегирад, хеле васеъ аст. Дар доираи як мақола масъалаи гузошташударо ба таври пурра ҳал кардан ғайриимкон аст. Бинобар ин, мавзӯ омӯзиши нисбатан ҷуқуртарро бо ҷалби маълумоти маъхазҳои дигари ҳаттӣ ва осори муаррихони дигар талаб мекунад.

Нақши муҳимми Осиёи Марказӣ дар Шоҳроҳи абрешим, ки аз Чин ба Ғарб аз ибтидои асри мо то аввали асрҳои миёна тӯл мекашид, хуб маълум аст. Дар ин ҷо аз охири асри V ва аввали асри VI ба туфайли рушди муносибатҳои нави иҷтимоӣ ва афзоиши қувваҳои истеҳсолкунанда, эҳёи ҳунармандӣ ва тиҷорат ба амал омад. Аз ин вақт сар карда, номҳои як қатор шахрҳо дар манбаҳои ҳаттӣ ҳамчун марказҳои ҳунармандӣ ва тиҷорат дубора пайдо мешаванд.

Қалъаҳо дар кӯҳи Муғ, деҳаи Кум, Гардани Ҳисор ва ғайра, ки бо маҳорат ва дониши баланди сохтмонӣ бунёд ёфтаанд, аз маҳорати баланди касбии одамоне, ки онҳоро сохтаанд, шаҳодат медиҳанд. Бозёфтҳо дар Гардани Ҳисор намунаи барҷастаи санъати қандакорӣ дар ҷӯб ба шумор мераванд. Дар Суғд ҳамчунин ҳунари кулолгарӣ, шишагарӣ, коркарди филиз ва заргарӣ ривож доштанд.

Манбаҳои ҳаттӣ, аз ҷумла ҳуҷҷатҳои суғдии қалъаи Муғ ва бозёфтҳои бостоншиносӣ аз анъанаҳои бой ва қадимии ҳунари бофандагӣ шаҳодат медиҳанд. Ҳунармандони ин соҳа матоҳои пахтагӣ, пашмӣ ва абрешимӣ мебофтанд. Тибқи маълумоти Муқаддасӣ, дар шаҳри Самарқанд барои бозори хориҷӣ матоёро бо номи “симгун” (нукрагин) истеҳсол мекарданд. Дар ин ҷо инчунин истеҳсоли матоҳои “парча”, “синизи” (катонӣ), матоҳои “сурх” ва “мамрачил” (нимабрешимӣ) ба роҳ монда шуда буданд.

Деҳаи Ведар бо ҳунари бофандагии худ хеле машҳур буд. Матоҳои пахтагини Ведар ҳамчунин дар Дабусия истеҳсол мешуданд. Як намуди матои пахтагин бо номи “дарзангӣ” низ машҳур буд, ки дар деҳаи Сағониён мебофтанд. Мутобиқи маълумоти Муқаддасӣ, қариб тамоми аҳолии ин деҳа бофандагон буданд. Чунин матоҳо инчунин дар Кеш, Нахшаб, Балх ва Тирмиз истеҳсол мешуданд. Тибқи ахбори Хой Чао ба ғайр аз матои пахтагин, инчунин қолинҳои пашмин мебофтанд. Деҳзаи Арбинҷон бо қолинҳои пашмини худ машҳур буд. Аз ин ҷо ба бозори хориҷӣ қомаҳои пашмини сурхи зимистона ва қойнамоз содир мешуданд [9, с.23].

Дар байни бозёфтҳо аз қалъаи Муғ зиёда аз даҳ ресмон, ришта ва арғамчинҳои аз пахта ва пашм бофташуда мавҷуданд [6, с.378]. Ҳамчунин арғамчини аз ҳафт намуди риштаи бо ҳам печида, ресмонҳои дарози аз пашми гӯсфанди сафед бофташуда ва сарпӯши бо матои пахтагини сафед пӯшонидашуда ба даст омадаанд [17, с.110].

Соли 1933 дар қалъаи кӯҳи Муғ баробари пахтаи коркарднашуда, риштаҳои пахтагину пашмин ва ашӯи бофташуда, боқимондаҳои худӣ матоъҳо, аз ҷумла 90 порчаи пахтагин, 44 порчаи абрешимӣ ва 1 порчаи пашмин низ ёфт шуданд [9, с.24].

Ҳангоми ҳафриёти бостоншиносӣ дар Панҷакенти қадим бозмондаҳои устохонаи шоҳибобӣ, пораҳои хурди матоъҳои сӯхта, табакчаи оҳанин ва дастгоҳи бофандагӣ низ кашф карда шуданд. Барои омӯзиши таърихи ҳунари шоҳибобӣ деворнигораҳо дар Панҷакент, Варахша, Афросиёб, Шаҳристон ва Балаликтеппа, ки дар он тасвирҳои намудҳои гуногуни матоъҳо, қолинҳо ва ғайраро дидан мумкин аст, нақши калон доранд. Ҳамин гуна осори ҳунари шоҳибобӣ ҳамчунин дар Сафолитеппа ёфт шудаанд [2, с.38; 9, с.25; 10, с.136].

Чармгарӣ, ки дар иқтисодиёти Суғди давраи барвақти асримиёнагӣ нақши калидӣ дошт, ба рушди бофандагӣ низ таъсири назаррас расонд. Ҳуччатҳои қалъаи Муғ собит месозанд, ки аз чарми коркардшуда барои тайёр кардани либос, пойафзол, сарпӯш ва ашӯи гуногуни рӯзгор истифода мешуданд. Ин талабот боиси таъсиси устохонаҳои махсус барои дӯхтани либосҳои чармӣ гардид. Мутаассифона, дар ҳуччатҳо ҷои ғайриқонунии чунин устохонаҳо зикр нашудааст. Тахмин кардан мумкин аст, ки онҳо дар наздикии устохонаҳои коркарди чарм ва пӯст ҷойгир буданд, ки барои интиқоли ашӯи хоми тайёр хароҷоти иловагӣ ё вақти иловагӣ талаб намекард.

Бояд гуфт, ки шоҳибобии маҳаллӣ дар Осиёи Марказӣ хеле барвақт пайдо шудааст. Сарчашмаҳои ҳатти дар бораи матоъҳои абрешимӣ, аз ҷумла ном ва баъзан хусусиятҳои хоси онҳо, аз қабилӣ ранг, нақш ва ғайра маълумот медиҳанд.

Аксари матоъҳои қалъаи кӯҳи Муғ аз пахта бофта шудаанд. Баробари ин чанд матоъҳои абрешимӣ низ мавҷуданд, ки дар осорхонаи Эрмитажи давлатӣ дар шаҳри Санкт-Петербург нигоҳ дошта мешаванд. Муҳаққиқон онҳоро вобаста ба намуди бофта ба якчанд гурӯҳ тақсим мекунанд. Дар ин маврид ранг, бофтаи одӣ ё мураккаб, зичии ресмон ба назар гирифта мешаванд [5, с.108].

Ҳамин тариқ, як гурӯҳи калони матоъҳои якранга фарқ мекунанд, ки нақши онҳо бо иваз кардани бофтаи одӣ ба риштаи дуқабата ба вучуд меояд. Матоъҳо бо рангҳои кабуд ва сабз бартарӣ доранд.

Тавре академик Бобочон Ғафуров менависад, “Баъзе газворҳои абрешимии Қалъаи Муғ бо усули бофти матоъҳои пахтагин бофта шудаанд ва илова бар ин, намуди газворҳои муштараки пахтагину абрешимӣ, ки дар боло зикр намудем, ишорат мекунад, ки бофандаҳо тадриҷан аз усулҳои бофти матоъҳои пахтагин ба усулҳои бофти газворҳои абрешимӣ мегузаштанд. Ба воситаи ресмонҳои гуногунранг дар газвор гул мепартофтанд” [8, с.253].

Як қатор муҳаққиқон кӯшиш карданд, ки намунаҳои кашфшударо бо номҳои қадимии матоъҳои чинӣ муқоиса кунанд. Муҳаққиқони рус онҳоро «камка», олимони аврупоӣ “дама” номидаанд [5, с.109].

Маълум аст, ки дар Осиёи Марказӣ, ҳатто дар замонҳои қадим, истилоҳи махсусе барои матоъҳои сернақш вучуд дошт. Он дар забони суғдӣ шакли “принт”, дар забони форсӣ шакли “паранд” ё “фаранд”-ро дошт. Дар асри IX вақте арабҳо тичорати баҳриро бо Чин оғоз карданд, муодили чинии ин истилоҳи “кимхоб” мавриди истифода қарор гирифт.

Ишора ба истилоҳи “паранд”-ро дар оғози таърихи тичорати абрешим ва шоҳибобӣ дар Осиёи Миёна пайдо кардан мумкин аст. Масалан, муаллифи китоби “Ҳудуд-ул-олам” менависад, ки “Ва аз ин ноҳият зар бисёр хезад ва ҳарир ва паранд ва ховхири чинӣ ва дебо ва ғазора ва дори чинӣ...” [16, с.38].

Дар асари Табарӣ, ки манбаи асосии замони истилоҳи арабҳо мебошад, маълумоти ҷолибе дар бораи соли 101 ҳиҷрӣ (719-720 мелодӣ), ки дар ниҳоят боиси вайрон шудани қалъа дар

кӯхи Муғ гардид, омадааст. Карзанч, ҳокими Фай, дар солҳои 720-722 мелодӣ ҳаракати зиддиарабии суғдиёно роҳбарӣ мекард. Сарнавишти ӯ мисли Деваштич ғочабор буд. Ӯ, ки бо ҳамроҳии дастааш асир афтода буд ва ба ояндаи худ бовар надошт, аз фармондеҳи араб хоҳиш кард, ки ба назди ҷиянаш Чиланч барои шалвори нав кас фириштад ва шарҳ дод, ки намехоҳад бо либосҳои дарида бимирад. Ин аломати шартии марғи дар пеш истодаи онҳо буд. “Ва вақте ки одамеро барои шалвор фириштаданд, ӯ (Карзанч) як пора фаринди сабзро гирифта, пора-пора кард ва онҳоро ба сари ҷанговаронаш баст”. Табарӣ инчунин либоси Курсулро, ки шӯриши зиддиарабро дар Осиёи Миёна дар соли 737 роҳбарӣ мекард, тавсиф мекунад: “Дар тани ӯ шалвори аз дибоч дӯхташудаи бо доираҳо ороёфта ва ҷомаи аз фаринд дӯхташуда буданд” [15, с.3258].

Дар матнҳои суғдӣ “фаринд” матои абрешимии ғафси якрангро ифода мекунад. Дар матнҳо се навъи ин матоъ қайд карда шудаанд: кабудӣ сиёҳтоб, кабудӣ равшан ё кабуд. Дар матнҳои манавӣ ранги сафед оварда шудааст. Навъи чорум – “принг”-и сабз ё “дама” дар ҳуччати В-16, номае, ки ба Афарун, ҳокими деҳаи Хахсар, вассали Деваштич, фириштада шудааст, омадааст: “Ва, ҷаноб, ман тавассути писарам ... панҷ (дона) матои ғафси сабз фириштадам” [13, с.127].

Дар бораи маънии калимаи «принг» В.Б. Хеннинг тадқиқот бурдааст. Принг матои абрешимӣ буда, дар забони халқҳои Осиёи Марказӣ ба маънои умумии “абрешим”, “матои аз абрешим бофташуда”, лекин дар шаклҳои гуногун меояд. Масалан, дар забони авастӣ маънои “матои ғафси абрешимӣ”, дар санскритӣ дар шакли “прингу” маънои “абрешими ранга”-ро дорад. Дар забони суғдӣ истилоҳи мазкур маънои “абрешими кабудӣ сиёҳтоб”-ро медиҳад [11, с.141].

Аз суғдии “паринг” ба форсии миёна дар шакли “парнаган” бо маънои “матои серранга”, аз форсии миёна ба арабӣ дар шакли “барнакан” ворид шуда, маънои он “сабз” мебошад. Дар ҳуччати В-16 чун “абрешими сабз” қайд шудааст [7, с.28].

Дар ҳуччати А-5 оид ба дода шудани 8 драхма барои коғаз, абрешим ва равшан дар деҳаи Вардаккат ва 15 драхма барои либос ба як зан аз Фраметан маълумот мавҷуд аст [14, с.52]. Деҳаи Фраметан (ё Фарметан) дар рустои Дарғом ҷойгир буд. Андозаи абрешим барои 8 драхма маълум нест. Аммо агар он бо нархи як порча абрешим барои 25 ё 28 драхма муқоиса гардад, маълум мешавад, ки сухан дар бораи як порчаи хурдтар ё абрешими пастсифат меравад. Чаро ба зани Фраметан либос ба маблағи 15 драхма дода шуд, низ норавшан аст. Аммо ҷолиб аст, ки як дӯзанда як либосро ба маблағи 15 драхма дӯхтааст, яъне нархи як порча либос 10 драхма гаронтар буд. Агар ин мавод бо нархи 8 драхма харида шуда бошад, пас кори дӯзанда сазовори ин маблағ буд. Эҳтимол дорад, ки вай дар хона дӯзандагӣ мекард ва аз ҳамдеҳагонаш фармоиш мегирифт.

Маълумоти як қатор муаллифон фаҳмиши моро дар бораи мавҷудият ва истехсоли як матои дигари абрешимӣ – “занданичи” дар Осиёи Миёнаи асрҳои VII-VIII васеъ карданд.

Ҳангоми муоинаи тарафи қафои матоъ дар калисои Юи дар Белгия Д.Шепард навиштаҷоти сиёҳрангро мушоҳида кард, ки ба забони суғдӣ тааллуқ дорад: “Дарозии занданичи 61 ваҷаб” [1, с.67]. Калимаи занданичи тарҷума нашудааст, аммо В.Б. Хеннинг ҳаде задааст, ки он маънои “либос, матоъ”-ро дошт. Дар солҳои аввали паҳншавии дини ислом воҳаи Бухоро баъди Марв маркази дуҷони истехсолоти бофандагӣ дар Осиёи Миёна буд. Дар ин ҷо матои дар ҳамон вақт машҳури пахтагин (карбос) бо номи “занданичи” истехсол мешуд, ки номи худро аз номи деҳаи Зандана гирифтааст. Минбаъд истехсоли он дар бисёр деҳоти Бухоро паҳн шуд. Зеро баъди матои “парча” берун аз ҳудуди Осиёи Миёна талаботи зиёд дошт [4, с.272; 11, с.22]. Дар маъхазҳои хаттӣ “занданичи” чун матои сафеди пахтагин тавсиф шудааст.

Хати ин навиштаҷот ба хати ҳуҷҷатҳои кӯҳи Муғ монанд аст ва эҳтимол каме пештар аз асри VIII навишта шудааст. Д.Шеперд ба рӯйхати 11 порча матои ба гурӯҳи “Занданечи” нисбат додааш, пораҳои матоҳроеро, ки экспедитсияи А.Штайн ва П.Пелло дар наздикии Дунхуан ёфтанд, ворид намуд. Бояд қайд намуд, ки ин намуди матоҳ бо номи “зенден” аз Бухоро ба давлати Рус дар асрҳои XV-XVII бурда мешуд. Дар ин бораи ғармотаи князигарии Новгород маълумот медиҳад [1, с.91].

Ин матоҳҳо рангҳои хоси хирашуда доранд: сурхчатоби қаҳваранг, зардчатоб ва кабудии сиёҳтоб. Маълум шуд, ки ҳамаи рангҳо, ба истиснои кабуд, ба таври назаррас хира шудаанд, зеро ҳангоми рост кардани матоҳ, рангҳои аслии дурахшон - сабзи тира, гулобии дурахшон, сафед ва норанҷӣ намоён шуданд. Баръакс, матоҳҳои чинӣ, ки дар шароити монанд нигоҳ дошта мешуданд, тароват ва рангҳои дурахшони худро нигоҳ доштаанд [3, с.69].

Азбаски як гурӯҳи пурраи матоҳҳо маҳсули хунармандони Осиёи Марказӣ мебошанд, саволе дар бораи бофандагии абрешими маҳаллӣ ва робитаи он бо макони пайдоиши абрешим - Чин ба миён меояд. Равшан аст, ки бофандагони Осиёи Марказӣ аз замони воридоти аввалини абрешими Чин тадриҷан малакаҳои истеҳсоли ин матоҳро ба даст овардаанд. Ҳарчанд бофандагони маҳаллӣ усулҳои боз ҳам содатари истеҳсолро истифода мебарданд ва матоҳояшон бо ранги ноустувор фарқ мекарданд, мавҷудияти чунин устохонаҳои маҳсус дар ин давра аз рушди хунари шоҳибобӣ шаҳодат медиҳад. Матоҳҳои абрешимии пайдоиши Осиёи Марказӣ дар Чин маъруф буданд ва зоҳиран дар он ҷо хеле қадр карда мешуданд.

Дар “Солномаи Суйшу” (асри VII) матоҳҳое, ки дар мулки Кай (Самарқанд, Суғд) истеҳсол мешуданд, “кшше ро-бе” номида шудаанд, ки маънояш “зардӯзӣ” аст. Зардӯзони Бухоро, Самарқанд ва Истаравшан аз қадимулайём машҳур буданд ва маҳсулоти зебои онҳо дар саросари ҷаҳон қадр карда мешуданд. Дар солномаи “Таншу” дар бораи воридоти матоҳҳои “ус-по” аз Самарқанд дар соли 713 хабар дода шудааст. Ин истилоҳ маънои парчаро дорад.

Табарӣ дар бораи пайдоиши матоҳҳои абрешимӣ маълумот намодааст. Аммо, дар созишномаи соли 712 байни фармондеҳи араб Қутайба ибни Муслим ва ихшиди Суғд Ғурак, нави дигари матоҳҳои абрешимӣ бо номи “дибо”, дар рӯйхати шартҳои ҷуброн зикр шудааст: “... Ва ҳар як порчаи матоҳ (дибо) - калон - сад дирҳам ва хурд - шаст дирҳам аст...” [15, с.3258]. Андозаи пораҳои калон ва хурди “дибо” номаълум аст, аммо аз рӯи нарх, он матои гаронбаҳо буд. Арзиши он ба нисфи арзиши аспӣ хуб (200 дирҳам) баробар буд. Як мисқол тилло мувофиқи созишномаи соли 712 20 дирҳам арзиш дошт.

Маълумот дар бораи нархи матоҳҳои абрешимӣ ва истилоҳоти марбут ба онҳо ҷолибанд. Дар дастнависи асари муаллифи араб Ибни А’сала ал -Куфӣ, порчаи калону хурди матоҳ “либос” номида мешавад. Табарӣ хабар медиҳад, ки дар соли 121 ҳиҷрӣ (737) Курсул, ҳокими туркҳо, ба ҳар як ҷанговар “абрешимҳои чинӣ”-ро ҳамчун маош меод ва ҳар як (порча) 25 дирҳам арзиш дошт [15, с.3259]. Ибни А’сала ал -Куфӣ арзиши як порча матоҳро 28 дирҳам нишон додааст. Ин тафовути ночиз ва фарқияти 3 дирҳам, шояд, ба таври возеҳ аз дурустии ин маълумот шаҳодат диҳад. Чор пораи ин матоҳ ба арзиши як пораи “дибо” баробар буд. Ю.Якубов бар он ақида аст, ки арзиши 25 дирҳам низ хеле гарон ва ҳатто аз арзиши якҷояи гови ҷӯшой ва буқа ҳам ғаронтар буд [17, с.71].

Дар матни форсӣ истилоҳи “чома” ҳамчун воҳиди ченаки матои абрешимӣ истифода шудааст, ки ба “либос” ишора мекунад. Матни арабӣ, чунон ки дар боло қайд карда шуд, ба “либосҳои калон” ва “либосҳои хурд” ишора мекунад.

Тафовут дар нархи матоъҳои абрешимӣ (25, 28, 60 ва 100 дирҳам) нишон медиҳад, ки матоъҳои 25 ва 28 арзишдошта маҳаллӣ мебошанд. Фарқи нарх аз сифати онҳо вобаста буд. Он вақт абрешим ҳамчунин аз Чин низ ворид карда мешуд.

Матоъҳои абрешиме, ки Ғурак тибқи шартнома ба арабҳо медод, эҳтимол дар Чин истеҳсол нашуда буданд. Эҳтимол Курсул матоъҳоро аз иттифоқчиёни худ - ҳокимони давлатҳои Осиёи Миёна барои музди меҳнат ба ҷанговаронаш мегирифт. Бо назардошти вазъи ноором, таъминоти матоъро на тоҷирони чинӣ, балки танҳо бофандагони маҳаллӣ иҷро карда метавонистанд. Ин дар бораи сатҳи баланди шоҳибобии маҳаллӣ шаҳодат медиҳад.

М.П. Винокурова дар асоси муқоисаи матои абрешими қалбаи Муғ бо матои Ҳангоми кофтукови қўрғонҳо дар Сибир ёфтаи В.В. Радлов ба хулоса омад, ки он чинӣ аст [7, с.28].

**Хулоса.** Дар асоси маълумоти боло метавон хулоса намуд, ки суғдиён дар давраи барвақти асримиёнагӣ дар ҳунари шоҳибобӣ хеле пешсаф буданд. Дар ин бора баробари ҳуҷҷатҳои бойгонии Деваштиҷ, маъхазҳои ҳаттӣ низ маълумот медиҳанд.

#### ПАЙНАВИШТ:

1. Арциховский А.В., Борковский В.Б. Новгородские грамоты на бересте (из раскопок 1953-1954 гг.). Том 3/ Арциховский А.В., Борковский В.Б. - Москва: Изд-во АН СССР, 1959. – 180 с.
2. Аскарлов А.А. Древнеземледельческая культура Южного Узбекистана / Аскарлов А.А. – Ташкент: Фан, 1977. – 232 с.
3. Беленицкий А.М., Бентович И.Б. Из истории среднеазиатского ткачества (к идентификации ткани «занданечи») / Беленицкий А.М., Бентович И.Б. // СА. – 1962. – №2. – С.66-78.
4. Беленицкий А.М., Бентович И.Б., Большаков О.Г. Средневековый город Средней Азии. – Ленинград: Наука, 1973. – 394 с.
5. Беленицкий А.М., Бентович И.Б., Лившиц В. А. Камчатые ткани с горы Муғ / Беленицкий А.М., Бентович И.Б., Лившиц В. А. // СЭ. – 1963. - №4. – С.108-119.
6. Бентович И.Б. Находки на горе Муғ (Собрание Гос. Эрмитажа). / Бентович И.Б. // МИА СССР. – 1958. - №66. – С.377-384.
7. Винокурова М.П. Ткани из замка на горе Муғ / Винокурова М.П.// ИООН АН ТаджССР. – 1957. – Вып.14. – С.17-32.
8. Гафуров Б.Ғ. Тоҷикон: Таърихи қадимтарин, қадим, асрҳои миёна ва давраи нав / Гафуров Б.Ғ. – Душанбе: Дониш, 2008. – 870 с.
9. Джаилилов А. Согд и Тохаристан в эпоху возникновения и утверждения феодальных отношений. – Душанбе, 1975. – 433 с.
10. Живопись Древнего Пянджикента. - Москва: Изд-во АН СССР, 1954. – 248 с.
11. Лившиц В.А. Согдийская эпиграфика Средней Азии и Семиречья / Лившиц В.А. – Санкт-Петербург: Филологический факультет СПбГУ, 2008. – 414 с
12. Наршахи Мухаммад. Таърихи Бухоро / Наршахи Мухаммад. – Душанбе: Дониш, 1979. – 120 с.
13. Согдийские документы с горы Муғ / Вып. II. Юридические документы и письма. Чтение, перевод и комментарии В.А. Лившица. - Москва: Изд-во восточной литературы, 1962. – 224 с.
14. Согдийские документы с горы Муғ / Вып. III. Хозяйственные документы. Чтение, перевод и комментарии М.Н. Боголюбова, О.И. Смирновой. – Москва: Изд-во восточной литературы, 1963. – 132 с.
15. Табарӣ Абӯҷаъфар Муҳаммад ибни Ҷарир. Таъриху-р-русули ва-л-мулк. Китоби 5. - Душанбе: Муассисаи давлатии Сарредаксияи илмӣ Энсиклопедияи Миллии Тоҷик, 2014. – С.3025-3739.
16. Худуд-ул-олам. – Душанбе: Бухоро, 2014. – 588 с.

17. Якубов Ю. Паргар в VII-VIII вв. н.э. (Верхний Зеравшан в эпоху раннего Средневековья) / Якубов Ю. – Душанбе: Дониш, 1979 – 220 с.

**REFERENCES:**

1. Artsikhovskiy AV, Borkovskiy VB Novgorod Charters on Birch Bark (from the Excavations of 1953-1954). Vol. 3. Moscow: Publishing House of the USSR Academy of Sciences, 1959. – 180 pp.
2. Askarov AA Ancient Agricultural Culture of Southern Uzbekistan. Tashkent: Fan, 1977. – 232 pp.
3. Belenitskiy AM, Bentovich IB From the History of Central Asian Weaving (Towards the Identification of Zandanechi Fabric). SA. – 1962. – No. 2. – PP. 66-78
4. Belenitskiy AM, Bentovich IB, Bolshakov OG Medieval City of Central Asia. – L.: Nauka, 1973. – 394 pp.
5. Belenitskiy A. M., Bentovich I. B., Livshits V. A. Kamchatka fabrics from Mount Mug. – SE. – 1963. - №4. – PP. 108-119.
6. Bentovich I. B. Finds on Mount Mug (Collection of the State Hermitage). – MIA USSR. – 1958. - №66. – PP. 377-384.
7. Vinokurova M. P. Fabrics from the Castle on Mount Mug. News of the Social Sciences Department of the Academy of Sciences of the Tajik SSR. – 1957. - Issue 14. – PP. 17-32.
8. Gafurov B. G. Tajiks: Ancient, Medieval, and Modern History. - Dushanbe: Donish, 2008. - 870 pp.
9. Dzhaliylov A. Soghd and Tokharistan in the Era of the Emergence and Consolidation of Feudal Relations. – Dushanbe, 1975. – 433 pp.
10. Painting of Ancient Panjakent. - Moscow: Publishing house of the USSR Academy of Sciences, 1954. – 248 pp.
11. Livshits V.A. Sogdian Epigraphy of Central Asia and Semirechye. – St. Petersburg: Philological faculty of St. Petersburg state University, 2008. – 414 pp.
12. Narshahi Muhammad. History of Bukhara. – Dushanbe: Donish, 1979. – 120 pp.
13. Sogdian Documents from Mount Mug. Part II. Legal documents and letters. Reading, translation and commentary by V.A. Livshits. - M.: Publishing House of Eastern Literature, 1962. – 224 pp.
14. Sogdian Documents from Mount Mug. Part III. Economic documents. Reading, translation, and commentary by M.N. Bogolyubov, O.I. Smirnova. - M.: Publishing House of Eastern Literature, 1963. – 132 pp.
15. Tabari Abuja'far Muhammad ibn Jarir. Tarihu-r-rusuli va-l-muluk. Book 5. - Dushanbe: State Institution Main Scientific Editorial Board of the Tajik National Encyclopedia, 2014. – PP. 3025-3739.
16. Khudud-ul-olam. - Dushanbe: Bukhoro, 2014. – 588 pp.
17. Yakubov Yu. Pargar in the 7th-8th centuries AD (Upper Zeravshan in the early Middle Ages). – Dushanbe: Donish, 1979 – 220 pp.